

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 18 (2020)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.18.3

Edmund Juško

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-7398-7817

Andrzej Niedojadło

Tarnowska Szkoła Wyższa

ORCID 0000 0002 4525 2549

Biblioteki w szkołach autonomicznej Galicji

Działalność szkolnych bibliotek ściśle wiąże się z problemami rozwoju polskiego szkolnictwa w tym czasie. W autonomicznej Galicji funkcjonowały one w szkołach ludowych oraz średnich. Dla nauczycieli dostępne były także biblioteki okręgowe. Biblioteki szkół ludowych działające na wsiach i w małych miastach nie otrzymywały w praktyce pomocy ze strony władz państwowych. Brak środków finansowych powodował, że znaczna część szkół ludowych na terenie Galicji nie posiadała bibliotek. Ich rozwój uzależniony był w dużej mierze od prywatnych darów książek. Nie sprzyjała zakładaniu bibliotek w szkołach ludowych nieprzychylna postawa części elit społeczno-politycznych, jak też niska świadomość ówczesnej społeczności wiejskiej korzyści płynących z lektury¹. O stosunku znacznej części tej społeczności do książek świadczy wypowiedź kierownika szkoły w Nawojowej. „Ze smutkiem trzeba zanotować, że lud tutejszy nie szanuje książek wypożyczanych z czytelnicy, owszem niszczy je lub nie oddaje wcale. Dowodem tego, że do dnia 28 czerwca brakuje około 40 książek”².

W o wiele korzystniejszych warunkach działały biblioteki okręgowe i szkół średnich. Te ostatnie były bardzo pozytywnie postrzegane przez Radę Szkolną Krajową. Oprócz środków finansowych od władz państwowych mecenasami ich byli co bardziej światli właściciele ziemscy, których dary powiększały biblioteczne zbiory. Bywało, że również sami nauczyciele przekazywali szkołom swoje książki. Czynili to też niektórzy urzędnicy różnych instytucji państwowych. Zasoby bibliotek szkół powiększały się o przekazywane dary przez bardziej świadomych obywateli,

1 J. Szocki, *Biblioteki ludowe w drugiej połowie Galicji XIX wieku: zjawisko kulturowe, ich funkcje oświatowe*, [w:] *Kraków-Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki XIX i XX wieku*, red. J. Jarowiecki, t. 4, cz. 1, Kraków 2003, s. 177.

2 Archiwum Narodowe w Krakowie (ANKr.), Oddział III. (O/III.), Kronika Szkoły w Radoczy 1885–1951 [dalej: Kr. Szk. Radocza], rkps 118, s. 39.

czy też takich, dla których sprawa narodowa była celem najwyższym, oraz różne instytucje, towarzystwa, fundacje czy wydawnictwa. Darczyńców często wymieniano w lokalnej prasie.

Warto jednak przy tej okazji zaznaczyć, że inspiratorami sięgnięcia po konkretną książkę lub tytuł prasowy i tymi, którzy je młodzieży dostarczali, byli księża katecheci i proboszczowie, prowadzący nieraz biblioteki przy parafiach czy wykorzystujący do tego celu inne zbiory kościelne, np. przyklasztorne, co w znacznym stopniu wspierało proces kształcenia i wychowania. Rozporządzenie MWiO z 28 września 1879 r. zezwalało nauczycielom na wypożyczanie książek związanych tematycznie z wykładanym przedmiotem, toteż w wielu szkołach równoległe zakładano alternatywne wypożyczalnie, zwane „bibliotekami dla ubogiej młodzieży”, „bibliotekami pomocy koleżeńskiej”, „bibliotekami pomocy naukowej”, „bibliotekami podręczników dla uczniów” czy wreszcie „bibliotekami podręczników szkolnych”. Ich organizatorami i kierownikami byli często katecheci. Prowadzenie przez księdza takiej instytucji stawało się w wielu szkołach tradycją przechodzącą z katechety na katechetę³.

Biblioteki szkół ludowych

Na obszarze Galicji biblioteki szkolne organizowane były na podstawie rozporządzeń wydawanych przez Ministerstwo Wyznań i Oświecenia oraz przepisów prawnych władz szkolnych krajowych. Pod pojęciem „bibliotek szkolnych” rozumiane były zbiory książek przeznaczonych dla dzieci oraz nauczycieli. Regulaminy szkolne z lat 1870 (§ 71) i 1876 (§ 77) stanowiły, że „biblioteki szkolne należą do tych niezbędnych środków naukowych, które każda szkoła ludowa posiadać powinna”⁴. Reskryptem z 15 grudnia 1871 roku ministerstwo ogłosiło projekt regulaminów bibliotek szkolnych i wezwało Radę Szkolną Krajową do wydania własnego regulaminu w tej kwestii. Polecało także, by biblioteki były licznie organizowane oraz zwracało się z apelem do ofiarności osób prywatnych, w szczególności do właścicieli ziemskich, o przekazywanie książek w postaci darów do bibliotek szkolnych⁵. W Galicji ofiarność z tej strony zawiodła szczególnie na wsi⁶. W 1884 roku hrabia Adam Stadnicki przekazał do biblioteki szkoły w Nawojowej 24 książki wydane przez Macierz Polską w 1883 roku⁷. Zaangażowana była także sama młodzież.

3 Cz. Chrząszcz, *Wychowawcy elit. Działalność katechetów galicyjskich szkół średnich w latach 1867–1918*, Kraków 2014, s. 145 i n.

4 Reskrypt z 15 grudnia 1871 roku w sprawie regulaminu bibliotek szkolnych, l. 2802, Dz. Rozp. Kr., nr 60 z roku 1872.

5 Tamże, s. 2–3.

6 Z. Sawczyński, *Z lat dziecinnych*, „Szkoła” 1884, nr 1, s. 4–5.

7 Archiwum Szkolne (A. Sz.), Kronika Szkoły Podstawowej w Nawojowej 1918–1939, b.n., b.s.

Kierownik szkoły w Radoczy pisze: „Za zebraną kwotę 5 złotych od Koła Młodzieży w Ostrem kupiłem dla szkoły naszej *Poczet królów polskich*”⁸.

Ministerialny reskrypt z 15 grudnia 1871 roku regulował także kwestię wyboru książek przeznaczonych dla dzieci i nauczycieli do szkolnej biblioteki. Dokonywał tego nauczyciel pełniący funkcję jej kierownika. Przy wyborze książek kierownik miał obowiązek porozumienia się z przewodniczącym rady szkolnej miejscowej, a w przypadku szkół dużych o większej liczbie klas także z gronem nauczycielskim. Reskrypt nie zawierał zaleceń, jakich książek nauczyciel nie powinien kupować. Pozostawiał tę kwestię w kompetencji nauczyciela. Dobór książek polecanych i wypożyczanych dzieciom powinien uwzględniać ich indywidualne zainteresowania. Obowiązkiem prowadzącego bibliotekę było zapoznanie się z treścią znajdujących się w niej książek. Przepisy ustawy z 1873 roku⁹ głosiły, że nadzór nad bibliotekami miały sprawować rady szkolne okręgowe oraz miejscowe¹⁰.

Szkolne placówki zakładane i prowadzone były zgodnie z instrukcją w sprawie organizowania i nadzorowania księgozbiorów przy szkołach ludowych ogłoszoną rozporządzeniem RSK z dnia 24 lutego 1874 roku. Instrukcja ta dość szczegółowo określała cel powołania ich do życia i sposób funkcjonowania¹¹. Zadaniem księgozbioru było uzupełnianie wiedzy uczniów oraz wpływ na ich rozwój moralny. Działalność biblioteki szkolnej nadzorowała rada szkolna miejscowa, której obowiązkiem było również dbanie o jej rozwój i wzbogacanie o nowe pozycje. Dodatkowo zakupem książek do tych bibliotek zajmował się wydział wykonawczy każdej rady szkolnej okręgowej, pokrywając wydatki z funduszy okręgowych lub z rachunków rad szkolnych miejscowych. Zarządcą księgozbioru bibliotecznego był kierownik szkoły, do którego obowiązków należało: przechowywanie książek i prowadzenie ich rejestru, wypożyczanie i odbieranie, utrzymywanie współpracy z radą szkolną miejscową w kwestii zakupu nowych książek oraz przygotowywanie wniosków w tym zakresie. Instrukcja regulowała również kwestię przechowywania i opisu książek. Każda z nich miała być wpisywana do rejestru, opatrzona pieczęcią i numerem z rejestru. Wszystkie należało przechowywać w zamkniętych szafach. Prowadzący bibliotekę, wypożyczając dany egzemplarz, miał obowiązek zapisać: jego tytuł, numer, imię i nazwisko wypożyczającego, dzień wypożyczenia i dzień zwrotu potwierdzone podpisem. W przypadku zagubienia książki

8 ANKr., O/III., Kr. Szk. Radocza..., s. 39.

9 *Ustawa o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych z dnia 25 czerwca 1873 r.*, Dz. U. RKr. 1873, nr 255.

10 H. Falkowska, *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*, Warszawa 1966, s. 46–71; D. Wilk, *Biblioteki polskie we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej (komunikat)*, [on-line:] <http://rep.up.krakow.pl> – 3.12.2020.

11 Instrukcja, tytułowa się zakładania i nadzorowania księgozbiorków przy szkołach ludowych, Załącznik do rozporządzeń RSK z 24 lutego 1874, L. 408; Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C.K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych, Lwów 1888, s. 90.

wypożyczający miał zwrócić jej równowartość, a prowadzący przekazać pieniądze do rady szkolnej miejscowej. Z księgozbioru biblioteki szkolnej nie wolno było sprzedawać publikacji. Jeżeli w bibliotece szkolnej oprócz książek dla uczniów znajdowały się także pozycje dla nauczycieli, to zasady wypożyczania były takie same. W przypadku zamknięcia szkoły książki z biblioteki przekazywane były do placówki, która przejmowała dzieci z tej likwidowanej. Podobnie postępowano, jeżeli obwód szkolny składał się z dwóch gmin i tworzone nową szkołę. Wówczas z biblioteki szkoły, z której odchodziły dzieci, wydzielano pewną część najbardziej potrzebnych książek i przekazywano do nowej. W takich sytuacjach rada szkolna okręgowa przychodziła z pomocą przy zakupie nowych książek. Pozycje książkowe, które zostały zupełnie zniszczone, zużyte lub wyszły z użytkowania, przesyłano do rad szkolnych okręgowych. Były one sprzedawane jako makulatura. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży przeznaczano na zakup nowych książek¹². Polecenie Min. W i O z dnia 12 lipca 1875 roku oraz Rozporządzenie RSK z dnia 7 sierpnia 1875 roku zabraniały przyjmowania do biblioteki szkolnej książek pochodzących z darowizny czy zakupionych, jeśli nauczyciel dokładnie ich nie przeglądał, czy przypadkiem nie mogły „razić lub było sprzecznym z uczuciami przywiązania do Najdostojniejszej Dynastii, z uczuciami patriotycznymi lub z uszanowaniem dla ustaw i urzędzeń ojczystych”¹³. W katalogu bibliotecznym nauczyciel był zobowiązany zapisać, że daną książkę przeczytał i wziął za jej przydatność pełną odpowiedzialność, potwierdzając ten fakt własnoręcznym podpisem. Książki, wobec których było podejrzenie o nieprzydatności dla uczniów lub nauczycieli i zostały usunięte z biblioteki, przesyłano do RSK¹⁴. By utrudnić dzieciom i młodzieży szkolnej czytanie książek nieodpowiednich lub politycznie niepożądanych, RSK wydała 14 października 1880 roku i 3 maja 1886 roku okólniki, w których zobowiązała nauczycieli pod ich osobistą odpowiedzialnością „czuwać, aby pomiędzy działywą szkolną nie rozpowszechniano broszur i książek treści szkodliwej”¹⁵. Wszelkie podobne pisma, do szkoły przynoszone, miał nauczyciel odbierać i odsyłać radzie szkolnej okręgowej. RSK oprócz tej instrukcji wydała cały szereg innych okólników i rozporządzeń w sprawie nadzorowania bibliotek w szkołach ludowych. Do nich należał Okólnik RSK z dnia 8 kwietnia 1885 roku nakładający na kierowników szkół obowiązek corocznej rewizji bibliotek szkolnych i wycofywania dzieł, które dla młodzieży ze względu na treść okazywałyby

12 Okólnik RSK z dnia 4 kwietnia 1892 roku w sprawie likwidacji starych książek, Dz. Urz. RSK, nr 8; K. Pierożyński, *Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych*, Lwów 1904, s. 172.

13 Polecenie Min. W i O z dnia 12 lipca 1875 roku, pismo nr 69, Rozporządzenie RSK z dnia 7 sierpnia 1875 roku, pismo nr 315, Dz. Rozp., nr 28.

14 Odpowiedzialność za treść książek bibliotekach szkolnych, L. 69, Pr. RSK; Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń..., s. 105–106.

15 Okólnik z dnia 14 października 1880 roku, pismo RSK do rad szkolnych okręgowych nr 589; Ocenienie książek co do przydatności do bibliotek szkolnych dla młodzieży, L. 18.9815; Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń..., s. 324–325.

się z jakichkolwiek powodów niewłaściwe¹⁶. Kolejnym był Okólnik RSK z dnia 28 stycznia 1886 roku, który instruował nauczycieli, by przy wypożyczaniu książek dzieciom zwracali uwagę na ich potrzeby i warunki domowe:

ponieważ wybrana starannie we właściwej mierze i we właściwy sposób lektura prywatna, szczególnie na wyrobienie charakteru potężny wpływ może mieć. Nauczyciel winien też naprowadzać uczniów, jak mają czytać, a wyniki lektury prywatnej dzieci przy sposobności – mianowicie przy układaniu wypracowań pisemnych – zużytkować dla utrwalenia i rozszerzenia rezultatów nauki szkolnej. A żeby jednak biblioteka szkolna ten cel piękny osiągnęła, potrzeba przede wszystkim czuwać nad dobrem dzieł, wcielonych do niej, ku czemu zmierzają wydane polecenia¹⁷.

Już wcześniej w roku 1884 minister wyznań i oświaty wydał reskrypt, w którym polecał radom szkolnym okręgowym sporządzanie wykazów dzieci biednych rzeczywiście uczęszczających do szkoły a niepodlegających obowiązkowi szkolnemu, które otrzymywałyby bezpłatnie książki w języku polskim. Były one zamawiane w zakładzie Ossolińskich¹⁸. Kierownik szkoły w Nawojowej pisze, iż od rady szkolnej okręgowej otrzymał dla dzieci ubogich następujące książki: w roku 1884 *Mały Katechizm* – 3 egzemplarze, *Dzieje biblijne* – 2, *Elementarz* – 6, książki do czytania – 3; w roku 1885 *Dzieje biblijne* – 2, *Elementarz* – 6 i książki do czytania – 4¹⁹. W kronice szkoły w Ostrem jej kierownik napisał: „w roku 1911 otrzymałem dla biednych dzieci od rady szkolnej okręgowej książki: *Elementarz* i *Rachunki* – 4 egzemplarze, *Szkółka cz. II, III, IV, V* po 4, *Rachunki cz. II i III* po 4, w roku 1912/13 *Elementarz* i *Rachunki* – 2, *Szkółka cz. II* – 3, *III* – 2 *IV* – 3, *Rachunki cz. II i III* po 6, *Przepisy higieniczne* – 1, *Plan robót ręcznych* – 1”²⁰.

Ze sprawozdań inspektorów szkolnych, którzy kontrowali biblioteki szkolne, a także inspektorów okręgowych, jak i krajowych często wynikało, że usuwanie z tych placówek książek było dość przypadkowe. Mając to na uwadze, MWiO reskryptem z dnia 12 grudnia 1886 roku poleciło, aby książki usuwane były poddane komisyjnej ocenie w każdym okręgu szkolnym. Czynności te wykonywane były przez komisje nauczycieli powołanych do zarządzania biblioteką okręgową lub też

16 Okólnik RSK z dnia 8 kwietnia 1885 roku w sprawie corocznej obowiązkowej rewizji bibliotek szkolnych przez kierowników szkół, L. 3817; Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń..., s. 244–245.

17 Okólnik RSK z dnia 28 stycznia 1886 roku; K. Pierożyński, dz. cyt., s. 175–176.

18 Liczba książek bezpłatnych dla ubogich uczniów miała być oznaczana według dzieci uczęszczających, nie obowiązanych. Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń..., s. 239–240.

19 ANKr., O/III., Kronika Szkoły w Nawojowej Górze 1916–1949 (Kr. Szk. Nawojowa Góra 1916–1949), rkps 104, b.s.

20 ANKr., O/III., Kronika Szkoły w Ostrem wraz z księgą wizytacyjną 1907–1952, rkps 111, b.s.

przez stały wydział konferencji okręgowych²¹. RSK zakazała ponadto umieszczania niektórych książek w bibliotekach szkolnych²².

W roku szkolnym 1873–1874 RSK rozpoczęła publikować dane dotyczące bibliotek w szkołach ludowych. Wtedy też w 1090 szkołach publicznych ludowych były biblioteki z małymi zbiorami. Zawierały one 46 578 dzieł przeznaczonych do użytku nauczycieli i dzieci²³.

Tabela 1. Liczba bibliotek i dzieł w szkołach ludowych²⁴

Rok szkolny	Liczba bibliotek	Liczba dzieł	Wzrost liczby bibliotek o	Wzrost liczby dzieł o
1875/1876	1607	58 942	269	4807
1876/1877	1719	65 855	112	6813
1877/1878	1910	71 904	191	6082
1878/1879	2182	79 072	272	7168
1879/1880	2333	91 805	151	12 733
1880/1881	2484	99 719	151	7914
1884/1885	1481	–	–	–
1885/1886	1601	–	–	–
1886/1887	1624	–	–	–
1901/1902	3170	–	–	–

Pod wpływem RSK wzrosło zaangażowanie władz szkolnych, nauczycieli oraz osób prywatnych i nastąpił znaczny wzrost liczby bibliotek w szkołach ludowych. Należy jednak pamiętać, że część z nich posiadała w swoich zbiorach tylko 5–10 książek. Dobrze wyposażone w większości były szkoły miejskie lub też szkoły w dużych miejscowościach wiejskich, lub tych, gdzie świadomość kształcenia była już

21 Rozporządzenie MWiO z dnia 15 grudnia 1871 roku, Dz. Rozp. Min., nr 328; § 7 Rozporządzenia MWiO z dnia 8 maja 1872 roku, Dz. Rozp. Min., nr 225; Reskrypt MWiO z dnia 12 grudnia 1886 roku.

22 Okólnik RSK z dnia 13 października 1881 roku w sprawie nierozpowszechniania książek podejrzanej treści, L. 8055; K. Pierożyński, dz. cyt., s. 170.

23 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1880/1, Lwów 1881, s. 20.

24 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1877/78, Lwów 1878, s. 13; Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1878/9, Lwów 1879, s. 17; Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1879/8, Lwów 1880, s. 20; Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1880/1..., s. 20; Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1886/7, Lwów 1887, s. XLVI; Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1901/2, Lwów 1902, s. 19; J. Dybiec, *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 184.

dość wysoka. Niemniej do stanu zadowolającego było jeszcze daleko. Działania Rady przy skromnych środkach finansowych na cele biblioteczne hamowało też powstawanie nowych szkół.

Dalsza powolna poprawa nastąpiła w latach szkolnych 1885–1900. Z każdym rokiem przybywało bibliotek, a dzięki pomysłowi łączenia księgozbiorów dla nauczycieli i dla uczniów nie tylko wzrastały liczbowo ich zasoby, ale poprawiała się także ich jakość.

Biblioteki okręgowe

Oprócz bibliotek funkcjonujących przy szkołach ludowych zorganizowano dodatkowo biblioteki w okręgach szkolnych, z których mogli korzystać tylko nauczyciele szkół ludowych, a nadzór nad nimi sprawowały rady szkolne okręgowe. Ich zadaniem było wspieranie nauczycieli ludowych w rozwoju zawodowym. Zaczęły one powstawać w roku 1869, w momencie wejścia w życie *Ustawy szkolnej z dnia 14 maja 1869 roku*. Zgodnie z § 44 tej ustawy: „W każdym okręgu szkolnym należy założyć bibliotekę nauczycielską. Zarząd biblioteki nauczycielskiej ma być powierzony komisji wybranej przez okręgową konferencję nauczycielską”²⁵. Proces zakładania tych bibliotek rozpoczęła Rada Szkolna Krajowa po przekazaniu z pismem z 16 grudnia 1872 roku radom szkolnym okręgowym ważniejszych zbiorów dzieł dla nauczycieli ludowych wraz z poleceniem, by one dokonywały dalszych zakupów²⁶. „Zakupem książek, na podstawie uchwał konferencji okręgowej i wniosków komisji, zajmuje się wydział wykonawczy Rady szkolnej okręgowej i pokrywa wydatki z przeznaczonych na ten cel funduszków okręgowych lub na rachunek miejscowego funduszu bibliotecznego”²⁷. Według założeń Rady Szkolnej Krajowej biblioteki okręgowe miały służyć nauczycielom w przygotowywaniu się do egzaminów kwalifikacyjnych oraz dalszego kształcenia w kierunkach naukowym i metodycznym. Gromadziły zbiory z zakresu pedagogiki i wychowania oraz klasyki literatury pięknej, zarówno książki, jak i czasopisma, np. „Rodzina i Szkoła” czy „Praktyka szkolna”²⁸. Nauczyciele szkół ludowych nie korzystali jednak licznie ze zbiorów tych bibliotek, w związku z tym Rada Szkolna Krajowa nałożyła obowiązek na okręgowego inspektora szkolnego, żeby przy każdej wizytacji szkół zwracał uwagę na ten problem.

Inspektorowie krajowi i okręgowi tudzież delegaci Rady szkolnej okręgowej mogą w każdej chwili wglądać w sprawy biblioteczki nauczycielskiej, a w szczególności

25 B. Wałek, *Szkolne biblioteki okręgowe w Galicji doby autonomicznej w procesie kształcenia i doskonalenia nauczycieli szkół ludowych*, [w:] Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku, red. J. Jarowiecki, t. 5, Kraków 2001, s. 212.

26 Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń..., s. 87.

27 Tamże, s. 89; Instrukcja, dotycząca się zakładania i nadzorowania okręgowych bibliotek nauczycielskich, Załącznik do rozporządzeń RSK z 24 lutego 1874 roku, L. 408.

28 B. Wałek, *Szkolne...*, s. 212; Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/08, Lwów 1908, s. 40.

przeglądać zbiór książek, protokoły posiedzeń komisji i rachunki. Będzie też ich obowiązkiem wspierać radą i czynem komisje, a w sprawozdaniach lustracyjnych zwracać uwagę na stan biblioteczek okręgowych i sposób użytkowania z tychże²⁹.

Środki finansowe na zakup książek do bibliotek okręgowych przekazywały Rada Szkolna Krajowa, jak też osoby prywatne i stowarzyszenia. Działania RSK przyniosły pewne wymierne efekty. Już w roku szkolnym 1875/1876 biblioteki okręgowe liczyły 2135 dzieł w 3136 tomach i istniały w 22 okręgach³⁰. W kolejnych latach szkolnych następował powolny wzrost liczebny tych placówek. W roku szkolnym 1877/1878 biblioteki okręgowe zostały zorganizowane już w 37 okręgach i liczyły 3157 dzieł w 4735 tomach, przybyły więc 402 dzieła w 698 tomach³¹. Na początku XX wieku już w roku szkolnym 1903/1904 biblioteki okręgowe posiadały na swoim stanie 51 395 dzieł w 68 786 tomach i 784 atlasy i mapy. W stosunku do roku 1902/1903 przybyło 2117 dzieł w 3590 tomach oraz 38 atlasów i map. Korzystało z nich 6248 nauczycieli – 440 więcej niż w poprzednim. W 3222 szkołach istniały biblioteki dla nauczycieli, a przy 2030 także dla uczniów³². W roku szkolnym 1907/1908 biblioteki okręgowe liczyły 61 230 dzieł, 791 atlasów i map. W stosunku do roku poprzedniego pojawiło się 6790 nowych dzieł w 4230 tomach. Używała ich w roku szkolnym 1907/1908 grupa 6744 nauczycieli. Przy 3400 szkołach ludowych istniały biblioteki dla nauczycieli, do 2319 z nich mieli dostęp także uczniowie³³. Najwięcej nauczycieli korzystało z bibliotek okręgowych w okręgach: miejskim lwowskim – 390, kołomyjskim – 297, stryjskim – 195, stanisławowskim – 148, najmniej w dąbrowskim – 23 i drohobyckim – 21³⁴. RSK starała się systematycznie powiększać księgozbiory bibliotek okręgowych. W roku szkolnym 1910/1911 w 86 okręgach było 150 bibliotek, które liczyły 68 102 dzieła w 91 518 tomach i 938 map oraz atlasów. W stosunku do roku szkolnego 1909/1910 przybyło 3415 dzieł w 3640 tomach i pojawiły się 123 nowe atlasy³⁵. Przyrost nie był duży, gdyż równocześnie kasacji uległa znaczna liczba dzieł mało wartościowych i nieaktualnych. Na zakup książek do bibliotek okręgowych w 83 okręgach przeznaczonych w tym roku

29 Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń..., s. 90; Instrukcja, tytułowa się zakładania i nadzorowania okręgowych biblioteczek...

30 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1875/76, Lwów 1876, s. 30–31.

31 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1877/78..., s. 48–49.

32 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1903/4, Lwów 1904, s. 40.

33 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/8, Lwów 1909, s. 39.

34 Tamże, s. 40.

35 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1910/11, Lwów 1912, s. 73.

zostało 14 000 koron, czyli 160 koron na jeden³⁶. Ze względu na to, że była to kwota niewystracząca, RSK wystąpiła z wnioskiem do Wydziału Krajowego o jej zwiększenie w roku 1912 do 20 000 koron. Podwyżka ta została uwzględniona. W tymże roku szkolnym z bibliotek okręgowych korzystało 7964 nauczycieli, czyli o 403 więcej niż w roku szkolnym 1909/1910³⁷. W roku szkolnym 1911/1912 biblioteki okręgowe posiadały 68 934 dzieła w 94 237 tomach, 963 mapy i atlasy. W stosunku do roku szkolnego 1910/1911 przybyły 832 dzieła w postaci 2719 tomów i pojawiło się 25 nowych map i atlasów. Liczba nauczycieli korzystających w tymże roku z tych bibliotek wynosiła 7964, w roku 1911/1912 wyniosła 8685, czyli wzrosła o 621 osób. W stosunku do 16 005 zatrudnionych nauczycieli była to liczba mała³⁸.

Biblioteki szkół średnich

W odróżnieniu od bibliotek szkół ludowych Rada Szkolna Krajowa pozytywnie oceniła istnienie i funkcjonowanie bibliotek w szkołach średnich. Dotyczyło to zarówno bibliotek nauczycielskich, jak i dla uczniów. W przypadku szkół średnich środki finansowe na zakup książek pochodziły z dotacji państwowych, jednorazowych funduszy na uzupełnianie zbiorów oraz składek uczniowskich³⁹. Dodatkowo liczba książek powiększała się dzięki darom osób prywatnych w formie zapisów i darowizn. Książki przekazywały także różne instytucje, np. Wydawnictwo Akademii Umiejętności w 1909 roku przekazało 16 tomów gimnazjum w Nowym Sączu⁴⁰. W roku 1894 III gimnazjum w Krakowie otrzymało od Ministerstwa Wyznań i Oświaty 1 dzieło, Wydziału Krajowego – 2, Akademii Umiejętności w Krakowie – 19, Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego – 1, Zarządu Nauczycieli Szkół Wyższych – 3, dyrekcji gimnazjum w Cieszynie – 2, prof. Jana Bystronia – 3, Bronisława Kąsinowskiego – 1⁴¹. W szkołach średnich funkcjonowały biblioteki, które były podzielone na dwa zbiory: nauczycielskie i uczniowskie. Te pierwsze w zasadzie we wszystkich szkołach w okresie autonomii systematycznie powiększały swoje zasoby książek i były zdecydowanie liczniejsze od uczniowskich. Przykładowo w roku 1894 w gimnazjum w Bochni zbiór nauczycielski liczył 2424 dzieła w 4347 tomach, 1976 programów szkolnych i 11 obrazów ściennych do nauki filologii klasycznej; w gimnazjum

36 Tamże, s. 73.

37 Tamże.

38 Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12, Lwów 1913, s. 70.

39 M. Stinia, *Państwowe szkolnictwo gimnazjalne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 2004, s. 204; J. Kasprzyk-Machata, *Biblioteki Zachodniej Galicji w służbie oświaty w dobie autonomii galicyjskiej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Pertinentia IX” 2011, folia 104, s. 24.

40 I Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum II w Nowym Sączu za rok szkolny 1909, Nowy Sącz 1909, s. 83.

41 Sprawozdanie jedenaste dyrekcji c.k. gimnazjum III w Krakowie za rok szkolny 1894, Kraków 1894, s. 79.

w Wadowicach – dzieł 2957 w 7816 tomach, albumów i obrazów 8, map 96, atlasów 19, globusów 2; w IV gimnazjum we Lwowie – 1885 dzieł w 3142 tomach i 1189 programów; w gimnazjum w Samborze – 2300 dzieł, 109 map, 12 atlasów, 2 globusy⁴². Odpowiednio w roku 1894 zbiory uczniowskie liczyły w gimnazjum w Bochni 702 dzieła w Wadowicach – 436, w IV gimnazjum we Lwowie – 776 i w gimnazjum w Samborze – 834⁴³. W części gimnazjów istniały także wydzielone zbiory biblioteczne dla ubogich uczniów, np. w gimnazjum w Bochni zawierały one w 1894 roku 778 książek⁴⁴. Środki finansowe na ich zakup szkoła otrzymała od rad powiatowych brzeskiej i bocheńskiej, miejskiej kasy oszczędności Bochni oraz nauczycieli i uczniów⁴⁵.

W zbiorach nauczycielskich oprócz publikacji książkowych gromadzone były również fachowe czasopisma pedagogiczne oraz literackie i naukowe. Do najbardziej popularnych należały: „Muzeum”, „Szkoła”, „Biblioteka Warszawska”, „Ateneum”, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Krakowskiego”, „Przegląd Filozoficzny”, „Wszechświat”, „Gazeta Lwowska”, „Przewodnik Naukowo-Literacki”; z niemieckojęzycznych „Zeitschrift für die Österreichischen Gymnasien”, „Zeitschrift für Schul-Geografie”, „Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Word in Bild”⁴⁶. Biorąc pod uwagę tematykę gromadzonych zbiorów nauczycielskich w gimnazjach, ze względu na profil klasyczny przeważały publikacje humanistyczne dotyczące filologii klasycznej, analizy historyczne poszczególnych literatur narodowych, publikacje filozoficzne, książki z zakresu logiki i psychologii oraz te tematycznie związane ze szkolnictwem i niezbędne merytorycznie do pracy zawodowej, jak: programy nauczania, encyklopedie pedagogiczne oraz poradniki metodyczne. W szkołach zawodowych ze względu na ich profil w zbiorach tematycznie więcej książek było poświęconych naukom ścisłym. W większości szkół średnich księgozbiory biblioteczne zostały opracowane i posiadały katalogi alfabetyczne, czasem też działowe. Zbiorami opiekował się z reguły nauczyciel języka polskiego lub dyrektor szkoły. Użyteczność tych zasobów wynikała z wymogów stosowanych wobec nauczycieli szkół średnich, tj. zdawania egzaminów kwalifikacyjnych czy pisanie opracowań i rozpraw, które zamieszczano w sprawozdaniach publikowanych corocznie przez szkoły. Zbiory uczniowskie były mniej liczne, ale gromadzone w sposób bardziej

42 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1894, Kraków 1894, s. 44; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1894, Wadowice 1894, s. 78; Sprawozdanie Dyrektora c.k. IV. gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1894, Lwów 1894 s. 78; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum arcyksiężniczki Elżbiety w Samborze za rok szkolny 1894, Sambor 1895, s. 65.

43 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Bochni..., s. 46; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Wadowicach..., s. 79; Sprawozdanie Dyrektora c.k. IV. gimnazjum we Lwowie..., s. 79; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum arcyksiężniczki Elżbiety..., s. 67.

44 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Bochni..., s. 46.

45 Tamże, s. 46.

46 I Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum II w Nowym Sączu..., s. 81–82; XIX Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1899/900, Sanok 1900, s. 26.

merytoryczny⁴⁷. Z reguły dzielono je na dzieła literackie (głównie lektury obowiązkowe) i książki niemieckie. Dużą wagę przykładano do roli książek w rozwoju intelektualnym oraz wykształceniu uczniów. Książki udostępniano uczniom przeważnie raz lub dwa razy w tygodniu, a frekwencja czytelnicza była znaczna np. w gimnazjum w Samborze w 1894 roku 197 uczniów wypożyczyło 3321 książek; w gimnazjum w Bochni 187 uczniów 2998 książek; w gimnazjum w Brzeżanach w 1895 roku 206 uczniów przeczytało 684 książki⁴⁸. Problemem, który występował w części szkół, były trudne warunki lokalowe bibliotek.

Czytelnie uczniowskie

W szkołach średnich w procesie wychowania młodzieży zauważalną rolę pełniły także czytelnie uczniowskie. W ramach ich działalności zrzeszeni w nich uczniowie oprócz poszerzania zakresu swojej wiedzy poprzez częstszy kontakt z książką organizowali szereg imprez i uroczystości. Uczestnicząc więc w wydarzeniach o charakterze kulturalnym, podlegali procesowi wychowania. Pierwsze czytelnie pojawiły się w szkołach średnich na początku XX wieku. Jednym z nich była czytelnia zorganizowana w gimnazjum w Jaśle. Kolejne powstały w Bochni i Sanoku. W roku szkolnym 1904/1905 funkcjonowało ich już 15⁴⁹. Dość dynamiczny ich rozwój spowodował, że w roku szkolnym 1911/1912 było ich już 31⁵⁰. Należy jednak zaznaczyć, że powstawanie czytelni w tych szkołach zależało od woli i zaangażowania uczniów i nauczycieli. Rada Szkolna Krajowa bardzo pozytywnie oceniła przydatność czytelni w wychowaniu. Według niej „wypróbowanym i ogólnie stosownym czynnikiem wychowawczym są czytelnie uczniów, w których młodzież łączy się dla wspólnej godziwej rozrywki i wzajemnej pomocy naukowej”⁵¹. Przychylny stosunek Rady do tych miejsc wynikał po części z faktu, iż była ona kontrolowaną formą spędzania wolnego czasu przez młodzież. Na początku XX wieku wzrost nastrojów niepodległościowych polskiego społeczeństwa powodował także radykalizację poglądów młodzieży. Zagospodarowanie czasu pozalekcyjnego młodzieży poprzez spędzanie go w czytelniach, szczególnie w celach naukowym i intelektualnym, miało temu zapobiegać. „Gorączka polityczna, która ostatnimi czasy w wyższym niż kiedykolwiek stopniu opanowała nasz kraj, przenika także zastępy młodzieży, a trafiając na grunt łatwo zapalny, bez możliwości krytycznego sądu chłonie nowe idee i hasła

47 J. Kasprzyk-Machata, dz. cyt., s. 26.

48 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum arcyksiężniczki Elżbiety..., s. 67; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Bochni..., s. 44; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1895, Brzeżany 1895, s. 69.

49 B. Wałek, *Czytelnie uczniowskie i kola wnukowe w procesie kształcenia i wychowania uczniów w galicyjskich szkołach średnich (w świetle sprawozdań szkolnych z lat 1904–1917)*, „Nowa Biblioteka. Technologie Informacyjne i Media” 2016, nr 4 (23) s. 67.

50 Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/1912, Lwów 1913, s. 71.

51 Tamże, s. 71.

pozornie wzniosłe, wywołuje często objawy wręcz sprzeczne z celem i zadaniami szkolnego wychowania”⁵². Znaczenie lektoriów było także podnoszone w trakcie spotkań i konferencji dyrektorów szkół średnich. Przykładowo podczas konferencji zorganizowanej we Lwowie 23 i 24 czerwca 1908 roku wygłoszone zostały dwa referaty szkoleniowe poświęcone roli czytelnicy⁵³. Jej ważność była także przedmiotem obrad XVIII Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, które odbyło się w dniach 18–19 maja 1902 roku w Krakowie. Funkcjonowanie czytelnicy i ich znaczenie budziły również rokrocznie zainteresowanie Rady Szkolnej Krajowej. Zauważalne jest to od roku szkolnego 1905/1906 w wydawanych przez Radę *Sprawozdaniach o stanie szkół średnich*. Działalność i rolę czytelnicy pozytywnie oceniali dyrektorzy szkół, bowiem była ona miejscem sprzyjającym z jednej strony rozwojowi intelektualnemu młodzieży, a z drugiej budowaniu więzi koleżeńskich. W sprawozdaniu z roku szkolnego 1908/1909 czytamy: „czytelnicy zajmowały się urządzaniem odczytów i pogadanek, wieczorków muzycznych, deklamatorskich, przedstawień scenicznych i. t. p.; organizowaniem obchodów pamiątkowych na cześć wybitnych w narodzie mężów lub dla upamiętnienia rocznic ważnych chwil dziejowych”⁵⁴.

Warto zwrócić uwagę na ostatnie zdanie świadczące o zachodzącej ewolucji poglądów przynajmniej części członków Rady w kwestii narodowej. Wzrost nastrojów patriotycznych społeczeństwa polskiego w pierwszej dekadzie XX wieku, przejawiający się między innymi w obchodach rocznic powstań narodowych, jubileuszach wieszczów, nie pozostał także bez wpływu na młodzież szkolną. Uroczystości organizowane przez nią w lektoriach coraz częściej miały patriotyczny wymiar, a probowane przez tych nauczycieli, którzy otrząsali się z lojalizmu wobec zaborcy. W gimnazjum w Przemyślu w roku szkolnym 1910/1911 w czytelnicy:

staraniem młodzieży urządzono szereg obchodów narodowych – ku czci Tadeusza Kościuszki (15. października), Chopina (31. października), Konopnickiej (10. listopada), powstania listopadowego (29. listopada), Mickiewicza (obchód publiczny w sali Sokoła w dniu 13. grudnia), bitwy pod Grochowem (15. stycznia), powstania styczniowego (30. stycznia), Konstytucji 3 Maja (3. Maja). Delegacja uczniów w liczbie 14 pod kierunkiem swoich profesorów wzięła udział w pogrzebie Konopnickiej we Lwowie w dniu 11. Października⁵⁵.

Coraz częściej też wygłaszane przez uczniów odczyty i referaty zawierały treści narodowe: w gimnazjum w Stryju w roku 1911 uczniowie przygotowali referaty

52 Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1906/1907, Lwów 1907, s. 39.

53 J. Słotwiński, *Czytelnicy i koła naukowe młodzieży – ich urządzenie i zadania*, [w:] *Sprawozdanie z trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich galicyjskich*, Lwów 1909, s. 34–42.

54 Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909, Lwów 1910, s. 105.

55 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za rok szkolny 1911, Przemyśl 1911, s. 20.

połączone z dyskusją, których tematyka związana była z powstaniem listopadowym i styczniowym, postacią Juliusza Słowackiego czy Stefana Żeromskiego⁵⁶.

Z czytelnicy korzystali przeważnie uczniowie klas starszych VI–VIII, sporadycznie klas V i IV; działały w okresie zimowo-wiosennym, z reguły od października do maja lub od listopada do kwietnia. Zebrania odbywały się przeważnie dwa razy w tygodniu w godzinach popołudniowych. Lektorium zarządzał kurator, którym zawsze był jeden z profesorów gimnazjum. Zarząd stanowili uczniowie wyznaczeni przez dyrektora szkoły lub wybrani przez młodzież. Nadzór nad pracą czytelnicy należał do nauczycieli. Zorganizowanie i funkcjonowanie każdej z nich wymagało aprobaty Rady, która zatwierdzała jej statut oraz regulamin, przy czym był on tworzony przez daną szkołę, gdyż nie opracowano jakiegoś wzorca tego dokumentu. Rozpoczęcie działalności przez czytelnicy często miało uroczysty charakter, połączony z wystąpieniami dyrektora szkoły, kuratora, inscenizacją fragmentu utworu literackiego lub referatem ucznia. W lektorium uczniowie korzystali z książek i czasopism będących na stanie ich biblioteczek. Uczestniczyli w odczytach, wykładach – często połączonych z dyskusją. W strukturze organizacyjnej czytelnicy funkcjonowały koła naukowe i zainteresowań. Swoją działalność prowadziła Bratnia Pomoc – przeprowadzane były zbiórki pieniędzy na cele charytatywne. W Tarnowie w I gimnazjum w roku szkolnym 1909/1910 w czytelnicy funkcjonowały koła naukowe: dramatyczne, historyczne, esperanckie oraz kilka kół samokształceniowych⁵⁷. W gimnazjum w Mielcu w ramach istniejącej przy szkolnej bibliotece czytelnicy uczniowie mogli rozwijać swoje zainteresowania i prowadzić działania z zakresu wychowania patriotycznego. Otwarta ona została 29 października 1910 roku⁵⁸. Jej opiekunem był prof. Stefan Chciuk. Zapisano się do niej 78 uczniów. Jej członkowie zorganizowali 23 odczyty: z historii 9, z literatury polskiej 6, z nauk przyrodniczych 4 i taką samą liczbę wykładów o treści patriotycznej. W czytelnicy młodzież mogła zapoznać się z czasopismami: „Świat”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Rodzina i Szkoła”, „Misje Katolickie”, „Ruch”, „Przewodnik Literacki” i „Łan”. Młodzież korzystająca z czytelnicy przeczytała 818 książek. W roku szkolnym 1911/1912 czytelnicy liczyła 98 członków. Podstawowym celem jej działalności, oprócz propagowania czytelnictwa, była zbiórka funduszy na zakup książek do biblioteki. Fundusz czytelnicy kasy wynosił wteczas 504 koron 41 halerzy⁵⁹. W zbiorach pojawiły się nowe czasopisma, takie jak: „Skaut”, „Przegląd Historyczny”, „Młodzież”, „Wędrowiec”. W ciągu roku szkolnego członkowie czytelnicy ogłosili pięć odczytów dla młodzieży. Tematy tych odczytów to: „Wyspiański jako poeta niepodległości”, „Wiara i wiedza”, „Ballady Mickiewicza”,

56 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Stryju za rok szkolny 1911, Stryj 1911, s. 29.

57 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum I. w Tarnowie za rok szkolny 1909/1910, Tarnów 1910, s. 70.

58 Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Mielcu za rok 1912, Mielec 1912, s. 21.

59 Tamże, s. 41.

„Rozwój sztuki dramatycznej oraz stosunki społeczno-ekonomiczne w Królestwie Polskim”⁶⁰. Członkowie czytelni 2 grudnia 1911 roku przygotowali w sali „Sokoła” wieczór poświęcony powstaniu listopadowemu – uczniowie wystąpili ze spektaklem opartym na *Kordianie* Juliusza Słowackiego. Natomiast 2 marca 1912 roku zorganizowany został poranek ku czci Zygmunta Krasińskiego⁶¹. W niektórych czytelniach uczniowie mogli grać w szachy, warcaby, kostki lub inne gry towarzyskie.

Powolny, lecz systematyczny wzrost liczby bibliotek szkolnych i ich zbiorów przerwał wybuch wojny. W jej trakcie (w większości przypadków) budynki, sprzęt czy pomoce dydaktyczne, w tym nawet niewielkie księgozbiory, zostały zniszczone przez okupujące wojska państw zaborczych bądź ucierpiały w wyniku samych działań wojennych. Reasumując, w okresie autonomii sieć bibliotek w szkołach ludowych nie była zbyt gęsta, zdarzały się szkoły bez bibliotek lub z kilkoma publikacjami. Znacznie lepiej przedstawiała się sytuacja w szkołach średnich. Praktycznie wszystkie z nich miały biblioteki z dwoma działami: nauczycielskim i uczniowskim. Dysponowały również relatywnie dużymi zbiorami. Środki finałowe na zakup książek szkoły ludowe i średnie otrzymywały od Rady Szkolnej Krajowej lub zwiększały księgozbiory w wyniku darów różnych instytucji czy osób prywatnych. Stwierdzić wypada obiektywnie, że działania RSK, być może niewykorzystane efektywnie w wyniku sporów politycznych czy społecznych także w zakresie bibliotek, przyniosły jednak wymierne pozytywne rezultaty. Oprócz bibliotek funkcjonujących przy szkołach zorganizowano dodatkowo biblioteki w okręgach, z których mogli korzystać tylko nauczyciele szkół ludowych, a nadzór nad nimi sprawowały rady szkolne okręgowe. Wszystkie biblioteki miały na celu dostarczanie publikacji przydatnych nauczycielom w pracy, a uczniom w nauce. Zdecydowanie w większym zakresie z bibliotek korzystali nauczyciele szkół średnich niż ludowych. Problem ten dostrzegła Rada Szkolna Krajowa. Niezależnie od wielkości zbiorów biblioteki były one dla uczniów często jedynym dostępnym kontaktem z książką. Odpowiednio dobrany i zgromadzony księgozbiór wpływał skutecznie na postawy światopoglądowe i zachowania społeczne uczniów. W procesie podnoszenia poziomu intelektualnego uczniów i wychowania w szkołach średnich ważną rolę spełniały czytelnie, których celem było uzupełnianie i poszerzanie wiadomości nabytych na lekcjach oraz zaspokajanie indywidualnych zainteresowań i umiejętności uczniów. W zakresie wychowania czytelnia była miejscem odbywania się wieczorków, poranków, jubileuszy postaci historycznych, uroczystości świąt państwowych (dworskich), deklamacji wierszy, śpiewów – czyli organizowania życia towarzyskiego uczniów. Pełniła funkcje kulturalną i wychowawczą, dzięki czemu wraz upływem czasu dominować zaczęły wśród uczniów wartości narodowe, kształtując tym samym elity społeczne i intelektualne odrodzonej Rzeczypospolitej.

60 Tamże, s. 40.

61 Tamże, s. 41.

Bibliografia

Źródła

Akty prawne

Instrukcja, tycząca się zakładania i nadzorowania okręgowych biblioteczek nauczycielskich, Załącznik do rozporządzeń RSK z 24 lutego 1874 roku, L. 408.

Instrukcja, tycząca się zakładania i nadzorowania księgozbiorków przy szkołach ludowych, Załącznik do rozporządzeń RSK z 24 lutego 1874, L. 408.

Ocenienie książek co do przydatności do bibliotek szkolnych dla młodzieży, L. 18.9815.

Odpowiedzialność za treść książek bibliotekach szkolnych, L. 69, Pr. RSK.

Okólnik RSK z dnia 13 października 1881 roku w sprawie nierozpowszechniania książek podejrzanej treści, L. 8055.

Okólnik RSK z dnia 8 kwietnia 1885 roku w sprawie corocznej obowiązkowej rewizji bibliotek szkolnych przez kierowników szkół, L. 3817.

Okólnik RSK z dnia 28 stycznia 1886 roku.

Okólnik RSK z dnia 4 kwietnia 1892 roku w sprawie likwidacji starych książek, Dz. Urz. RSK, nr 8.

Okólnik z dnia 14 października 1880 roku, pismo RSK do rad szkolnych okręgowych nr 589.

Polecenie Min. W i O z dnia 12 lipca 1875 roku, pismo nr 69.

Reskrypt MWiO z dnia 12 grudnia 1886 roku.

Reskrypt z 15 grudnia 1871 roku w sprawie regulaminu bibliotek szkolnych, l. 2802, Dz. Rozp. Kr., nr 60 z roku 1872.

Rozporządzenie MWiO z dnia 15 grudnia 1871 roku, Dz. Rozp. Min., nr 328.

Rozporządzenie MWiO z dnia 8 maja 1872 roku, Dz. Rozp. Min., nr 225.

Rozporządzenie RSK z dnia 7 sierpnia 1875 roku, pismo nr 315, Dz. Rozp., nr 28.

Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C.K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych, Lwów 1888.

Sprawozdania

Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1906/1907, Lwów 1907.

Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909, Lwów 1910.

Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/1912, Lwów 1913.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/08, Lwów 1908.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1875/76, Lwów 1876.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1877/78, Lwów 1878.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1878/9, Lwów 1879.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1879/8, Lwów 1880.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1880/1, Lwów 1881.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1886/7, Lwów 1887.

Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1901/2, Lwów 1902.

- Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1903/4, Lwów 1904.
Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/8, Lwów 1909.
Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1910/11, Lwów 1912.
Sprawozdanie c.k. RSK o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12, Lwów 1913.
I Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum II w Nowym Sączu za rok szkolny 1909, Nowy Sącz 1909.
- XIX Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Sanoku za rok szkolny 1899/900, Sanok 1900.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum I. w Tarnowie za rok szkolny 1909/1910, Tarnów 1910.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum arcyksiężniczki Elżbiety w Samborze za rok szkolny 1894, Sambor 1895.
- Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1894, Kraków 1894.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1895, Brzeżany 1895.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Mielcu za rok 1912, Mielec 1912.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Stryju za rok szkolny 1911, Stryj 1911.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Wadowicach za rok szkolny 1894, Wadowice 1894.
Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za rok szkolny 1911, Przemyśl 1911.
- Sprawozdanie Dyrektora c.k. IV. gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1894, Lwów 1894.
Sprawozdanie jedenaste dyrekcji c.k. gimnazjum III w Krakowie za rok szkolny 1894, Kraków 1894.

Archiwa

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANKr.), Oddział III (O/III.):

Kronika Szkoły w Nawojowej Górze 1916–1949 (Kr. Szk. Nawojowa Góra 1916–1949), rkps 104.

Kronika Szkoły w Ostrem wraz z księgą wizytacyjną 1907–1952, rkps 111.

Kronika Szkoły w Radoczy 1885–1951 (Kr. Szk. Radocza), rkps 118.

Archiwum Szkolne (A. Sz.), Kronika Szkoły Podstawowej w Nawojowej 1918–1939.

Opracowania

Chrząszcz Cz., *Wychowawcy elit. Działalność katechetów galicyjskich szkół średnich w latach 1867–1918*, Kraków 2014.

Dybiec J., *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.

Falkowska H., *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*, Warszawa 1966.

Kasprzyk-Machata J., *Biblioteki Zachodniej Galicji w służbie oświaty w dobie autonomii galicyjskiej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Pertinentia IX” 2011, folia 104, s. 22–39.

Pierożyński K., *Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych*, Lwów 1904.

Sawczyński Z., *Z lat dziecinnych*, „Szkoła” 1884, nr 1, s. 4–5.

Słotwiński J., *Czytelnie i koła naukowe młodzieży – ich urządzenie i zadania*, [w:] *Sprawozdanie z trzeciej konferencji dyrektorów szkół średnich galicyjskich*, Lwów 1909, s. 34–42.

Stinia M., *Państwowe szkolnictwo gimnazjalne w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 2004.

Szocki J., *Biblioteki ludowe w drugiej połowie Galicji XIX wieku: zjawisko kulturowe, ich funkcje oświatowe*, [w:] *Kraków–Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki XIX i XX wieku*, red. J. Jarowiecki, t. 4, cz. 1, Kraków 2003, s. 169–180.

Ustawa o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych z dnia 25 czerwca 1873 r., Dz. U. RKr. 1873, nr 255.

Wałek B., *Czytelnie uczniowskie i kola wnukowe w procesie kształcenia i wychowania uczniów w galicyjskich szkołach średnich (w świetle sprawozdań szkolnych z lat 1904–1917)*, „Nowa Biblioteka. Technologie Informacyjne i Media” 2016, nr 4 (23), s. 65–90.

Wałek B., *Szkolne biblioteki okręgowe w Galicji doby autonomicznej w procesie kształcenia i doskonalenia nauczycieli szkół ludowych*, [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, red. J. Jarowiecki, t. 5, Kraków 2001.

Wilk D., *Biblioteki polskie we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej (komunikat)*, [on-line:] <http://rep.up.krakow.pl> – 3.12.2020.

Libraries in the schools of autonomous Galicia

Abstract

During the period of autonomy, the network of libraries in popular schools was still not very dense. There were schools without libraries or with only a few publications. The situation in secondary schools was much better. Virtually all of them had libraries with two departments for teachers and students. They also had relatively large and numerous collections. Funds for the purchase of books were received by folk and secondary schools from the National School Council, or they increased their book collections as a result of donations from various institutions or private individuals. In addition to libraries operating at schools, libraries in districts were also organised, which could only be used by teachers of folk schools and were supervised by district school councils. All libraries were aimed at providing factual knowledge to teachers and students. Teachers of secondary schools used libraries to a greater extent than teachers of folk schools. This problem was noticed by the National School Council.

Regardless of the large number of collections, libraries were often students only contact with books. A properly selected and assembled collection of books had an effective influence on students' ideological attitudes and social behaviour. In the process of raising the intellectual level of students and their upbringing in secondary schools, the Dragon (a reading room) played a clear role. The reading room's purpose was to supplement and expand the knowledge acquired in the school lesson process and satisfy students' individual interests and skills. In terms of upbringing, the reading room was a place for organising evenings, mornings, anniversaries of historical figures, ceremonies of state (court) holidays, poetry readings, and songs, that is, organising the social life of students. For young people, the room performed a cultural function within which national values started to dominate over time. It prepared them to function in adulthood as the social and intellectual elite of the future Second Polish Republic.

Keywords: Galicia, folk schools, high schools, district libraries, reading rooms.